

LUND UNIVERSITY

Guds kamp i Skepparslöv [En debatt mellan fritänkaragitatorn Viktor Lennstrand och kyrkoherden Per Nymansson år 1891]

Bjerstedt, Sven

Published in:
Gårds Härads Hembygdsförenings Årsbok

2002

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Bjerstedt, S. (2002). Guds kamp i Skepparslöv [En debatt mellan fritänkaragitatorn Viktor Lennstrand och kyrkoherden Per Nymansson år 1891]. *Gårds Härads Hembygdsförenings Årsbok*, 2002, 75-84.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

GUDS KAMP I SKEPPARSLÖV

Av Sven Bjerstedt

– Även om det vore så som han antager, att ett annat liv icke finnes, så vore det ju ingen skada med det, att människorna slutade detta livet med den tron, att de på andra sidan graven skulle få börja ett annat liv.

– Om ni går in på Konradsberg en dag och ser dessa dårar, som tro sig vara kungar och kejsare, och utdela sina ordnar, skulle ni få se huru lyckliga de äro. Så känna sig också de kristna lyckliga i sina föreställningar och inbillningar.

Replikerna fälldes i en debatt som hölls 1891 i Skepparslöv. De som ställde frågorna om Gud och religionen på sin spets var den riks-bekante fritänkaragitatorn Viktor Lennstrand och socknens omtalade kyrkoherde Per Nymansson.

Slutet av 1800-talet var en folkrörelsernas tid. Vid sidan av de bestående väckelse-, nykterhets- och arbetarrörelserna såg åren kring 1890 också en religionskritisk rörelse, som dock – till skillnad från de övriga – i sin organiserade form snart avsomnade. Hit hörde Anton Nyström med Positivistiska samfundet och Föreningen för religionsfrihet, Oscar Ljungdahl med Fritänkarförbundet och Frihetsförbundet och inte minst Viktor Lennstrand med Utilistiska samfundet (av latinets *utilis*, 'nyttig').

Lennstrand

Fritänkaren, föredragshållaren och fästningskunden Lennstrand blev – efter en kristen uppväxt i Waldenströms Gävle, där han föddes 1861 som son till en frireligiös kopparslagaremästare – tidens främste utmanare av kristenhet och samhällsordning: en rationalistisk ateist som såg religionens och framför allt statskyrkans inflytande som det främsta hindret för människorna att leva jordelivet på bästa sätt.

Den utilistiska agitationen (i tidskrifterna *Fritänkaren* och *Tänk sjelf!* och i otaliga föredrag runt om i Sverige) renderade honom åtta åtal och tolv månaders fängelse för hädelse och förnekelse.

Marika Stiernstedt minns i *Mest sanning* (1948) från späda år hur hennes barnsköterska och husjungfru "talade om förskräckliga människor, Viktor Lennstrand och August Strindberg, som inte trodde på Gud och därför nu rättvisligen skulle straffas med fängelse, eller som det hette, fästning. Man kom på fästning".

Sven Bjerstedt, universitetsadjunkt. Adress: Groanshuset, Bjärlöv, Groansvägen 32–12, 291 94 Kristianstad.

Föredragsturnéerna ledde även till Skåne, där Lennstrand agiterade på många orter. Ett litterärt spår från senare tid finns hos Fritiof Nilsson Piraten i *Historier från Färs* (1940):

Prosten [Hagel] föregicks av ett rykte för stort kyrkligt nit. I det pastorat på Söderslätt där han förut verkat hade utilisten och gudsförnekaren Lennstrand huserat och med sitt kätterska predikande bragt tre gamla kvinnor på fattiggården till avfall. I någon mån var de tre hjonen mutade med kaffe. Lennstrands följesvenner var kända som frikostiga med trakteringen. Prosten hade med kraftig hand ingripit mot avfällingarna. Han tvang gummorna att lära katekesen på nytt och konfirmerade sedan om dem. Ett slag lär han till och med ha övervägt att döpa om dem men hejdade sig likväl inför vederdopet. Lennstrand skall i sinom tid ha dött av kräfta i tungan, det tyddes som ett Guds finger på den ömma punkten.

Vad innebar den utilism som Lennstrand och hans samfund agiterade för? Till att börja med hade den tydliga rötter i 1880-talets intellektuella framtidstro. Den individuella människan och hennes skapande kraft står i centrum. Allt som hindrar denna kraft måste röjas undan; främst bland sådana hinder, menade man, stod religionens inflytande. I stället för kristendomens moral ville utilisterna sätta en allmänmänsklig moral, baserad på förnuftet (och på vad man kallade "exakt-vetenskaplig grund").

Det är inte helt lätt att uttrycka utilismens innebörd; till sin natur var den fri från dogmer. Den var en materialistisk, naturvetenskaplig ateistisk världsåskådning, och den syftade till att förbättra de jordiska villkoren för människorna. Man såg kristendomen som det avgörande hindret för en sådan förbättring, och därför ägnade man stor kraft åt att bekämpa dess makt. De nödvändiga sociala reformerna kunde inte genomföras, förrän kristendomens skadliga inflytande över människorna hade brutits.

Lennstrands kristendomskritik är rationalistisk: han vill angripa religionen med förnuftet som vapen. Huvudinvändningarna är bl.a.: Bibeln är skapad av människohand. Den innehåller orimliga felaktigheter. Kristendomen är otillräcklig för den moderna tiden: dess lärosatser är vidskepliga, den vilar på tvivelaktig historisk grund och dess moral är falsk. Religionen är helt och hållet en mänsklig produkt, och dess inflytande på vetenskap, kultur och religion har alltid varit skadligt.

Det är givet att den utilistiska agitationen mötte starkt motstånd från många håll. Det hörde dock till ovanligheterna att kyrkans folk inlät sig i direkt debatt med utilisterna. Lennstrands samfund inledde 1892 predikokritik i mötesform: man lyssnade på söndagens predikan i kyrkan, och på måndagskvällen hölls ett kritikmöte dit predikanten var inbjuden. Han utblev oftast.

Desto märkligare var det när kyrkoherden i Skepparslöv inbjöd fristänkargitatorn till "disputation" den 16 augusti 1891. (Några månader tidigare hade stadskommministern Meijer i Malmö gjort det samma.) Ett steno-

grafiskt referat av debatten trycktes ett par år senare. Vi skall snart ta del av några fler replikväxlingar, men först är det lämpligt att stifta bekantskap med Lennstrands värd och motpart vid tillfället: kyrkoherde Nymansson.

Nymansson

Per Nymansson hette ursprungligen Månsson och var torparson från Loshult, född 1830. Modern, Gunhild Jonsdotter, försökte lära honom läsa. Tillsammans med sammanlagt sju veckors "kringgångsskola" i sjuårsåldern var detta Pers enda skolgång i barndomen.

För försörjningen vandrade han tillsammans med modern runt i bygderna och sålde träarbeten. Under en sådan vandring kom han att höra den kände väckelsepredikanten, kyrkoherden Per Nyman i Stenbrohult. Det avgjorde hans val av levnadsbana. Genom Nymans förmedling och en farbroders ekonomiska hjälp (50 kronor årligen) fick Per undervisning av komminister Carsten Danielsson i Glimåkra under åren 1845–49 (med avbrott för lasarettsvård 1846–47). Våren 1850 antogs han i sjunde klassen vid Kristianstads läroverk och kunde 1852 skriva in sig som student vid Lunds universitet för teologiska studier. Han hade nu antagit namnet Nymansson för att hedra den man som han betraktade som sin andlige fader.

Under de följande åren skaffade han sig inkomster som baptistisk lekmanpredikant. En sådan verksamhet stod i strid med lagen (konventikelplakatet), och han dömdes 1857 två gånger till fängelse. (Senare i livet, när han tagit avstånd från baptisternas läror, demonstrerade han detta drastiskt genom att sula sina träskor med baptistskrifter!)

Efter prästvigningen 1861 tjänstgjorde Nymansson först i Äsphult. Från 1870 till sin död 1900 var han kyrkoherde i Skepparslöv. Han lär ha varit högt skattad av församlingsborna "som präst och människa" men var utan tvekan originell: "N. genomgick en i skilda avseenden egendomlig utveckling med en serie tvära omkastningar i åskådningen", lyder formuleringen i *Svenska män och kvinnor*.

Han svängde från högkyrklighet till religiös och politisk radikalism för att längre fram på nytt närma sig väckelsekristendomen. Hans intresse för religiösa spörsmål kom dock allt mer att överskuggas av hans verksamhet inom läkekonsten, som till slut helt dominerade. En levnadstecknare kallar Nymansson "kättare, orosande, undergörare" och en annan "prästen som helade både kropp och själ".

Skalden och tidningsmannen Emil Kléen vittnade i Kristianstadsbladet om de många sjuklingarna som besökte Nymansson i Skepparlövs prästgård:

Han lägger sina händer på det sjuka stället, och nervernas och fibernas vävnad, som uttorkats och förslappats, hämtar styrka och kraft av det magnetiska fluidum, som utströmmar av hans hand. Själv förklarar P.N. hemligheten av sin läkekonst så, att liksom evangelierna tala om män, som ägde gåvan att genom handpålägg-

grafiskt referat av debatten trycktes ett par år senare. Vi skall snart ta del av några fler replikväxlingar, men först är det lämpligt att stifta bekantskap med Lennstrands värd och motpart vid tillfället: kyrkoherde Nymansson.

Nymansson

Per Nymansson hette ursprungligen Månsson och var torparson från Loshult, född 1830. Modern, Gunhild Jonsdotter, försökte lära honom läsa. Tillsammans med sammanlagt sju veckors "kringgångsskola" i sjuårsåldern var detta Pers enda skolgång i barndomen.

För försörjningen vandrade han tillsammans med modern runt i bygderna och sålde träarbeten. Under en sådan vandring kom han att höra den kände väckelsepredikanten, kyrkoherden Per Nyman i Stenbrohult. Det avgjorde hans val av levnadsbana. Genom Nymans förmedling och en farbroders ekonomiska hjälp (50 kronor årligen) fick Per undervisning av komminister Carsten Danielsson i Glimåkra under åren 1845–49 (med avbrott för lasarettsvård 1846–47). Våren 1850 antogs han i sjunde klassen vid Kristianstads läroverk och kunde 1852 skriva in sig som student vid Lunds universitet för teologiska studier. Han hade nu antagit namnet Nymansson för att hedra den man som han betraktade som sin andlige fader.

Under de följande åren skaffade han sig inkomster som baptistisk lekmanpredikant. En sådan verksamhet stod i strid med lagen (konventikelplakatet), och han dömdes 1857 två gånger till fängelse. (Senare i livet, när han tagit avstånd från baptisternas läror, demonstrerade han detta drastiskt genom att sula sina träskor med baptistskrifter!)

Efter prästvigningen 1861 tjänstgjorde Nymansson först i Äsphult. Från 1870 till sin död 1900 var han kyrkoherde i Skepparslöv. Han lär ha varit högt skattad av församlingsborna "som präst och människa" men var utan tvekan originell: "N. genomgick en i skilda avseenden egendomlig utveckling med en serie tvära omkastningar i åskådningen", lyder formuleringen i *Svenska män och kvinnor*.

Han svängde från högkyrklighet till religiös och politisk radikalism för att längre fram på nytt närma sig väckelsekristendomen. Hans intresse för religiösa spörsmål kom dock allt mer att överskuggas av hans verksamhet inom läkekonsten, som till slut helt dominerade. En levnadstecknare kallar Nymansson "kättare, orosande, undergörare" och en annan "prästen som helade både kropp och själ".

Skalden och tidningsmannen Emil Kléen vittnade i Kristianstadsbladet om de många sjuklingarna som besökte Nymansson i Skepparlövs prästgård:

Han lägger sina händer på det sjuka stället, och nervernas och fibrenas vävnad, som uttorkats och förslappats, hämtar styrka och kraft av det magnetiska fluidum, som utströmmar av hans hand. Självt förklarar P.N. hemligheten av sin läkekonst så, att liksom evangelierna tala om män, som ägde gåvan att genom handpålägg-

ning bota sjuka, finnas ännu i våra dagar personer i besittning av denna förmåga. (Cit. efter Lengertz 1937, s. 93.)

Förutom av sjuklingar vimlade prästgården också av katter, och en annan av Nymanssons biografier har en krassare förklaring till dennes "magnetiska fluidum": han skall helt enkelt ha "laddat upp" sina händer genom att stryka katterna, så att patienterna fick en förnimmelse av att något verkade vid handpåläggningen. (Schultz 1960, s. 50.)

Nymanssons inresse för det kyrkliga arbetet försvann till sist. Som präst var han en särpling, ibland helt demonstrativt: så lär han en gång ha spritt teologiska skrifter som gödsel på prästgårdens ägor! Hans gärning har sammanfattats så: "Askes och helbrägdagörelse – en slags munkreligion, en kristendom i skymundan lösgjord från bildning och kultur – blev till slut för honom och hans menighet hela behållningen av hans pastorala gärning." (Schultz 1960, s. 51.)

Naturligtvis kunde detta inte ske utan obehaglig uppmärksamhet från kolleger och överordnade. Både i Skepparslövs församlings visitationsböcker och Lunds domkapitels brottmålsprotokoll finns aktstycken som visar Nymanssons situation. (Lengertz 1937, s. 93.) I juli 1887 kallade biskopen alla Gårds härads präster till konvent i Kristianstads stadshus för att avhandla fallet med den bångstyrige prästen i Skepparslöv. Så gott som alla ville avsätta Nymansson, men ordföranden, prosten Liedholm i Everöd, tog honom i försvar. (Jönsson 1996, s. 18.)

Nymansson utgav flera skrifter med politiskt och religiöst innehåll: *Beredelse till den nya staten eller huru våra efterkommande skola få det bättre än vi*, del 1–4, 1885–88; *Alkohols skadliga inverkan på människokroppen*, 1884, *Presterlig blindhet*, 1885, *Det uppbrunna helvetet*, 1889. Åren 1876–79 utgav han tidskriften *Menskligheten. Frihet. Kärlek. Frid*.

Här är Nymansson kristendomskritiker i den religiösa liberalismens anda: han tar avstånd från en bokstavstrogen läsning av Bibeln och från tron på underverken och arvsynden. Hans syn på kristendomen framhäver kärleken som det centrala: "Menniskan är skapad för att älska, för att i kärlekens samlif med andra vara lycklig." I staten och ekonomin ser han självskheten härska; samhällssystemet bygger på lag och rätt i stället för på kristendom och kärlek. Genom gärningarna i det mänskliga samlivet uppenbaras kristendomen, menar Nymansson. Han vill verka för ett "naturligt förhållande" mellan människorna, ett upphävande av alla samhällsklasser: socialismen är för honom en naturlig följd av kristendomen.

Liksom många samtida drogs Nymansson till spiritismen, vilket märks i hans skrifter. Vid sidan av handpåläggningens läkekonst intresserade han sig för tankeläsning, andeskådning och frimureri.

Det var alltså ingen genomsnittlig landsortspräst som 1891 inbjöd lan-

dets främste fritänkaragitator till debatt i Skepparslöv. Om den 30-årige gästen var mytomspunnen och förtalad på sina håll, så gäller det i hög grad också om hans 60-årige värd. I de följande utdragen är det påfallande hur sansat de båda kombattanterna bemöter varandra, och i hur stor utsträckning de kan mötas i sakfrågorna – trots de skilda utgångspunkterna. De urskuldar sig båda för att de är sjuka och svaga vid tillfället; som läsare får man lätt intrycket att det är stark nervositet med i spelet.

Disputationen

Här följer utdrag av ”Disputationen i Skepparslöv den 16 augusti 1891 mellan kyrkoherden P. Nymansson och Viktor E. Lennstrand enligt ett vid tillfället fördt stenografiskt referat”.

Herr Nymansson:

[—] jag har väckt den frågan: *Vilket är mest förnuftigt och för folket mest nyttigt, utilismen eller den ursprungliga kristendomen?* [—] Nu anser jag mig böra göra några erinringar om den ursprungliga kristendomen. Om jag vill veta hurudan den är, så finner jag den allra bäst framställd i min frälsares liv och verksamhet samt i den allra första kristna församlingen. [—] på korset visade han den allra största kärlek till sina fiender. Då han hånades så bad han: ”fader förlåt dem det, ty de veta icke vad de göra”. [—] I stället för att håna honom böra vi värda honom såsom den, som har visat kärlek såsom ingen annan [—] Således, min enkla åsikt om kristendomen är, att av hjärtat förtrösta på gud och att i kärlek verka för medmänniskors väl. Såsom det nu går till med det som kallas kristendomen, är det bakvänt. Kyrkan har ingått kompromiss med den världsliga makten som främjar krig, och det är okristligt, ty huru skall den som älskar sina ovänner kunna mörda dem? [—] Och lagstiftningen bör gå i kristlig anda, så att man upplyser folket, skaffar det bättre levnadsvillkor [—] min åsikt om kristlig verksamhet går ut på att verka för folkets väl här i tiden. [—] Men jag kan icke inse, att det är förnuftigt att neka en gud. Bara jag ser en byggnad, måste jag tänka mig en byggmästare, som byggt den. [—] Och den som givit mig förmåga att tänka, nog är han en tänkande varelse, och han, som givit mig förmågan att besluta, han må väl kunna fatta beslut. Och sedan har jag i mina böner erfarit vilken ofantlig hjälp han ger när man ber honom. [—] Således är jag av liv och själ övertygad om att gud hör människornas böner, och lika livligt är jag övertygad om odödligheten [—] när man slutar detta livet, så är det ömkligt att icke ha något att trygga sig vid. Och därför vill jag på det innerligaste bedja min vän herr Lennstrand, att han började tänka efter, att även om det vore så som han antager, att ett annat liv icke finnes, så vore det ju ingen skada med det, att människorna slutade detta livet med den tron, att de på andra sidan graven skulle få börja ett annat liv. Men därigenom att han inbillar dem, att det icke finnes till, så komma de i förtvivlan och ängslan, och så har han varit orsak till många människors bedrövliga hädanfärd.

Herr Lennstrand:

[—] Herr Nymansson sade, att Kristus har varit den ädlaste, den störste ibland människor [—] Men när man vidgar sin synkrets en smula, när man lär känna förkristna personers liv, när man studerar Buddhas liv, när man studerar Krichnas

liv, Zoroasters liv och när man studerar åtskilliga andra hedniska religionsstiftares liv, så finner man, att Kristus i intet avseende överträffar dem. Allt vad herr kyrkoherden Nymansson sade om Kristus, kan också sägas om Buddha. Han försakade mera än Kristus, han uppoffrade mera än Kristus, han var lika kärleksfull som Kristus, han var lika god och barmhärtig som Kristus och hans lära och sedebud stå fullkomligt i jämbredd, om icke över Kristi lära. [—] Huru många gånger ha vi icke sutit i kyrkor och missionshus och hört präster och predikanter säga, att Jesus är den förste som uttalat denna stora, viktiga moraliska sanning: allt det I viljen människorna skola göra eder, det gören I ock dem. Och vi hava trott det, ty vi hava icke vetat något annat. Men det visar endast, att prästerna och predikanterna icke hava reda på, vad personer århundraden före Kristus hava sagt. [—] nu är det ett faktum, vilket ingen kristen kan förneka, att gud icke gör allt, vad människorna bedja honom om. [—] vi hava nog allesammans bedit om många saker, som vi icke fått. (Nej-rop från några av de närvarande.) [—] Uti Mathei evangelium 21 kap. 22 vers läses följande: "Allt det I bedjen i bönen, troende, det skolen I få." Det står "allt". [—] Herr kyrkoherden Nymansson sade, att han inte kunde låta bli att tro på en barmhärtig gud, när han ser, huru vist allt är inrättat i världen. Men jag säger, att jag inte kan tro på en allestädes närvarande, kärleksfull och allsmäktig gud, när jag ser, huru det går till här i världen. [—] Här lider den oskyldige, triumferar den brottslige. Var är gud? [—] Herr kyrkoherden Nymansson sade: kunde jag inte tro på en gud och ett liv efter detta, så kunde jag begå vilka skändligheter och nesligheter som helst. [—] Men det bevisar endast, att vi stå på en låg ståndpunkt, om vi inte kunna göra något gott utan att skrämmas därtill med helvetet eller lockas därtill med himmelens gulddarpor. Vi utilister ställa större anspråk på människans personliga liv. Jag skall visa detta. När t.ex. en kristen har gjort något orätt, så går han in i sin kammare, faller ned på knä och ber gud förlåta detta. Och så förlåter gud, och så får han frid i sin själ, och så är han glad och lycklig. Men fast gud har förlåtit honom det, så står ju det onda, som han tillfogat sin nästa kvar. [—] Nej, utilismen ställer mycket större anspråk på sina anhängare, än någonsin kristendomen gör. [—] Så sade herr kyrkoherde Nymansson: Vad är det för skada att behålla tron på ett liv efter detta, även om denna tron vore osann. [—] Om ni går in på Konradsberg en dag och ser dessa dårar, som tro sig vara kungar och kejsare och utdela sina ordnar, skulle ni få se huru lyckliga de äro. [—] Dessa personer känna sig mycket lyckliga i sin tro. Så känna sig också de kristna lyckliga i sina föreställningar och inbillningar. [—] Men här är icke blott fråga om lycka, utan om sanning. Sanningen i främsta rummet. [—] Den som lider, den som man gör orätt här i världen, han tänker: däruppe blir det bättre, där slipper jag lidanden och bekymmer, och jag härdar gärna ut här, och detta gör ju, att dessa sanna, uppriktiga, allvarliga kristna bliva nöjda med missförhållanden och svårigheter. [—] Nu äro förhållandena mycket bättre än för hundra år sedan. Medellivslängden har endast på 100 år ökats med tolv år. Och detta beror på att de förhållanden, som människorna nu leva under, äro bättre än förut. [—] Nu, när man blir sjuk, så beder man icke till gud, utan går till doktorn, tar emot medicin och blir frisk [—] Det är inte kristendomen, som lyckliggjort världen. Den "ursprungliga kristendomen" skulle inte heller kunnat lyckliggöra världen. [—] det kan ju hända, att kyrkoherden Nymansson med den ursprungliga kristendomen menar just vad vi kalla utilism. Så har hänt förr. Det finnes tusenden, som gå och inbilla sig, att de äro kristne, men som i själ och hjerta äro utilister. [—] (Rop från åhörarne: Bravo! Leve Lennstrand!)

Kyrkoherden Nymansson:

Jag har icke mycket att säga och icke mycken kraft att tala, men därpå vill jag fästa hr Lennstrands och alla de närvarandes uppmärksamhet, att han framställt såväl de framstående religionslärarne före Kristus som dem, vilka förenades inom ordenssamfunden, och dock erkände *de* en gud och ett liv efter detta; och detta erkände han, innan han sökte på sitt sätt "icke erkänna" gud och ett liv efter detta, och således talade han emot de hedniska åsikterna. [—] Vad han sade om bönen, det tål att tänka på. Jag medger att här finnas många kristna, som bett om saker, vilka de icke fått. Men om var och en prövar sig själv och det, varför han bett, så kan han upptäcka någon självisk beräkning i sin bön. [—] Därför var det icke så bra att opponera sig helt och hållet mot vad herr Lennstrand sade, ty här finnas många som tänka att de bedja i Herrens namn, men som bedja i eget namn och av självisk beräkning, och sålunda icke få vad de bedja om. Men är det nu fråga om den ursprungliga kristendomen, då medger jag att hr Lennstrand framställt den mycket bättre än jag gjort, ty jag gjorde det så kort. Och då vill jag säga, att, oaktat i Jesu och apostlarnes lära ingår så mycket, mycket, mycket, som de hedniska vise förut framställt, så är det icke det nya, som Kristus frambragt. Kristus har icke kommit att upprätta en ny lära, utan ett nytt liv på jorden, ett liv i gud. Och den som nu vill leva och verka såsom en kristen, han gör det i tron på gud och i Jesu Kristi namn, och gör allt vad han gör i Jesu Kristi namn. Vidare skiljer sig Kristus från alla andra religionslärare därigenom att han är den verkliga frälsaren [—] Det är lika omöjligt att bevisa som att med bevis förneka en osynlig värld [—] Jag framställde i min inledning att den kristne skall leva för att det skall bli bättre ställt här på jorden, dock icke leva ensidigt för sitt eget välbefinnande, utan att den kristne skall leva i Jesu Kristi namn, för att himlen må komma till jorden. Det vill utilismen också, men det är den skillnaden dem emellan, att utilismen vill göra det i eget namn, men kristendomen vill göra det i Jesu Kristi namn [—] utilismen är i detta avseende en uppfyllelse av Kristi ord, om huru det skall bli, innan Herren kommer för att upprätta sitt rike. [—]

Herr Lennstrand:

Allt vad Kristus lärde och sade fanns uttalat [—] århundraden förut av andra personer, och kyrkoherden Nymansson erkände också detta och sade, att Kristus icke kommit i världen med någon ny lära, utan endast för att införa ett nytt liv. Men då frågar jag: i vilket avseende skiljer sig *det* liv, som Kristus införde i världen från det liv, som Buddha införde i världen? [—] Vi finna, att den kristna, rättrogna kyrkans förkunnare alltid hava uppträtt mot upplysning och frigörelse såsom t. ex. buddhisterna aldrig gjort. Buddhismen har aldrig uppträtt med eld och svärd och våld; den har icke hotat med döden dem, som icke omvänt sig till den; och dock räknar den buddhistiska religionen i dag till nära 50 millioner flera anhängare än kristendomen! [—] Herr kyrkoherden Nymansson erkänner uppriktigt, att de kristne hava bett om mycket, som de icke hava fått; men kyrkoherden Nymansson sade, att det berodde därpå, att det var en självisk beräkning med i bönen [—] Jag står här i dag som ett levande vittne till motsatsen och talar här av egen erfarenhet. Det är just i bönen, som jag gick bort från gud. [—] jag bad gud befria mig från det tvivel, som börjat gnaga mig [—] Kan det väl finnas någon enda här bland eder som säger, att *det* var en självisk bön? Jag hade under en fyra å fem år varit besluten, att jag skulle använda mitt liv åt kristendomens utbredning i Afrika, och jag levde helt och hållet för denna sak. Men jag började forska efter sanningen, jag började söka efter stöd och bevis för min tro [—] Varför

hörde icke gud min bön då? [—] Sålunda kan jag här av personlig erfarenhet vittna, att gud icke hör bön, och detta vittnar jag med fullkomligt lika stort allvar, som någon som helst kristen tror att gud har hört hans böner. [—] Egen omsorg är bättre än bön; medicin är bättre än lita på guds försyn; åskledare äro bättre än att lita på gud. Den som tar denna tro allvarligt, han är förlorad; den som försöker leva på guds försyn kommer att svälta ihjäl. Människorna skola frälsa världen. [—] läran om Jesu övernaturliga födelse av en ren jungfru, om Jesu uppståndelse från de döda och om Jesu himmelfärd tillhör den ursprungliga kristendomen. [—] Religionshistorien överflödar med berättelser om personer som blivit födda på övernaturligt sätt [—] Även med hänsyn till Jesu uppståndelse är det alldeles samma förhållande. Först och främst motsäga de fyra evangelisterna varandra i nästan alla punkter med hänsyn till denna uppståndelse. [—] Vidare: Krichna, Buddha, Osiris, Mitra, Apollo, Baccus, Herkules m.fl. sägas århundraden förut uppstått från de döda och de flesta på tredje dagen. [—]

Kyrkoherden Nymansson:

Redan i min inledning antydde jag, att jag icke är med om någon dogmstrid eller någon sådan okristlig verksamhet. De antyddas följelserna i Jesu namn äro lika mycket stridande mot kristendomen som de äro, vilka företagits mot hr Lennstrand och andra liktänkande. [—] Rörande vad hr Lennstrand sade om underverken, vill jag säga, att jag känner icke till underverk. Jag anser det icke för underverk, att en blind får sin syn eller att en lam blir helbrägdagjord, men däremot skulle jag hava gjort det, om Jesus skapat en ny kroppsdel i stället för en som var förstörd, ty det hade verkligen varit ett underverk. [—]

Herr Lennstrand:

Vad nu först vidkommer Jesu underverk, så berättas alldeles samma underverk hava utförts av Buddha [—] Men jag tror icke på dessa historier alls, varken vad beträffar Kristus eller Buddha. [—] Herr kyrkoherden Nymansson sade att, ja, jag kommer nu icke ihåg ordalydelsen, men han försökte angiva en naturlig förklaring på dessa underverk och då äro naturligtvis vi utilister fullkomligt ense med herr kyrkoherden. [—] om alla kristna fattade kristendomen så, som kyrkoherden Nymansson gör; om alla kristna kastade bort dogmerna så som herr kyrkoherden Nymansson gör [—] då skulle vi utilister hava mindre anledning till vårt uppträdande mot kristendomen. Ty är det på det sättet, så är avståndet mellan kristendomen, sådan herr kyrkoherden Nymansson fattat den, och utilismen, sådan den bör fattas, alls icke så stort; de två äro då varandra mycket nära.

Kyrkoherden Nymansson:

Ja, jag tackar eder samtligen här närvarande för ert tålmod i dag. Ni ha varit i tillfälle att få höra något nytt, icke av mig, utan av hr Lennstrand. Och nu hör det var och en till att pröva, vad som är sant och icke sant. [—] Jag kan icke lämna några bevis för det osynliga, och det är ej heller någon som kan lämna bevis för, att det icke finnes: det är blott ett lönlöst arbete. Men var och en måste bliva viss i sitt sinne, och denna visshet skall göra honom mera skicklig till att verka för människornas välbefinnande i världen. [—]

Herr Lennstrand:

[—] Hr kyrkoherden Nymansson har vid ett par tillfällen sökt antyda, att en

person, som helt inskränker sig just till denna utilistiska tro och lever i överensstämmelse med densamma, icke skulle kunna dö så lycklig, som den, som tror på gud och ett liv efter detta. Jag vill endast tillägga, att vår mening är, att om man söker göra, vad som är ens plikt mot sina medmänniskor och mot våra efterkommande, [—] såsom hr kyrkoherden Nymansson säger, förverkliga himmelriket här på jorden och draga det ned hit till jorden, ifrån att det nu svävar där uppe: — vi tro, att den person som levat i ett sådant arbete kan dö lycklig. [—] Jag är övertygad, att vi äro nöjda med detta möte. Det har visat sig, att personer med olika åsikter kunna uppträda med takt och hänsyn mot varandra; och även om denna diskussion icke utträttat något mera, så vore det mycket vunnet, ty man har hittills ansett oss utilister såsom personer, med vilka man icke inlåter sig i diskussion, utan personer, som skola behandlas som förbrytare och brottslingar och vilkas åsikter endast böra mötas med satir och ironi. Jag hoppas de närvarande i dag fått en annan föreställning.

Nyaste Kristianstadsbladet ägnade stort utrymme åt denna debatt. (Såväl väderleken som de natursköna omgivningarna recenserades också, inte alldeles utan skäl: tillställningen ägde rum utomhus en söndagseftermiddag i lynnigt men slutligen vackert väder.) Anmälaren beräknar åhörarnas antal till inemot tusen personer "av alla kön, stånd och åldrar"! Utan att ta tydligt parti för någondera sidan ställde tidningen sig tydligt positiv till det här slaget av toleranta åsiktsutbyten: "Det ligger onekligen en sund tanke till grund för dylika så att säga uppgörelser mellan två motsatta åsikter, i all synnerhet om de som i detta fall från båda hållen framställas och hävdas med nödig tolerans och tillmötesgående." Tolerans är "förutsättningen för ett sunt framåt-skridande", menar tidningen, och fortsätter: "dylika offentliga disputationer äro att betrakta som ett stärkande bad, ur vilket åsikterna stiga lögade och klara" (17/8 1891).

Samma hållning underströks av tidningen då Lennstrand en dryg vecka senare höll föredrag på Hotell Norden i Kristianstad: "Man må vara av huru diametralt motsatta åsikter som helst med föreläsaren, säkert är likväl att det ej kan vara ur vägen att taga del av vad den rörelse, som kallar sig utilism, bär i skölden. Genom skäl och motskäl bildas övertygelse." (25/8 1891)

Lennstrand utnyttjade sin tid i Skåne maximalt. Två dagar efter disputationen i Skepparslöv tillkännagav han i en braskande annons sina avsikter: "På grund av ivriga uppmaningar stannar jag i Skåne en månad för att hålla föredrag om utilismen och kristendomen samt bilda utilistiska avdelningar. Under denna månad kommer jag att från Kristianstad tre lördagar å rad utgiva en tidning, som skall heta Tänk själf!" (18/8 1891)

Under en dryg vecka hade Bladet dagligen nya notiser om Lennstrands verksamhet: om andra pressröster, om tidningen Tänk själf! och om föredrag i Ysane, Gammalstorp och Kristianstad. Av någon anledning kom sedan (efter en tids tystnad) en oförsynt ironiskt hållen notis:

Storartad anslutning.

Utilisten Lennstrand, som "på mångas begäran" skulle stanna i vår provins i det ädla syftet att frånråna de stackars skåningarna gudsbegreppet, har i Ystad lyckats så väl, att ett helt tiotal personer därstädes bildat en utilistisk förening. (7/9 1891)

Kristianstadsbladets redaktion har väl, liksom resten av befolkningen, varit delad i bedömningen av Lennstrand och utilismen.

Disputationen i Skepparslöv 1891 kan knappast räknas till de mer betydande i religionshistorien. I våra dagar kan det ändå ha sitt intresse att ta del av hur den religiösa åsiktsbrytningen kunde te sig i vår hembygd under tider av social och intellektuell omvälvning för något mer än hundra år sedan.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Björklund, C.J.: *En fritänkares levnadssaga*, Stockholm 1926.

Hellström, Olle: "Viktor Emanuel Lennstrand", *Svenskt biografiskt lexikon* 22, 1977–1979.

Jönsson, Sigvard: "Per Nymansson: prästen som helade både kropp och själ", *Gårds härads hembygd förenings årsbok* 1996, s. 15–19 / *GHHÅ*

Lengertz, William: "En svartkonstbok från Kristianstads län", *GHHÅ* 1937, s. 69–106.

Månsson, Thure: "Per Nymansson", *Svenska män och kvinnor*, 1949.

Nyaste Kristianstadsbladet 1891.

Sanner, Inga: *Att älska sin nästa såsom sig själv. Om moraliska utopier under 1800-talet*, Stockholm 1995, s. 234–237.

Schultz, Per: "Kyrkoherde Per Nymansson i Skepparslöv: några minnen", *GHHÅ* 1960, s. 45–52.

Ståhle, Lennart: *Organisationer för svensk religionskritik 1880–1910*, 1979 (Religiönsociologiska institutet: Forskningsrapport nr 152, 1979:6).

Viktor E. Lennstrands Disputationer med Komminister L. Meijer i Malmö och Kyrkoh. P. Nymansson i Skepparslöv. Stenografiskt referat, Stockholm 1893.

Öhrman, William: "Viktor E. Lennstrand, en anti-Waldenström", *Kyrkohistorisk årsskrift* 1974, s. 115–147.